

Dr. Szalma József*

Hegedűs Antal, történész és lelkész

2010 decemberében egyik legkiválóbb délvidéki történészünk, lelkészünk távozott el közülünk, aki művével, emberi magtartásával fizikai eltávozásán túl is, munkáival, hagyatékával, tartósan velünk marad.

Dr. Hegedűs Antal a történettudomány és a teológia doktora, 1928-ban született Bajmokon. A gimnáziumot Kalocsán fejezte be 1947-ben. 1955-ben doktorált teológiából és egyháztörténetből Budapesten a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kara Történettudományi Tanszékén szerzett második doktortúst 1980-ban, - alapos és pontos, levéltári adatokon nyugvó délvidéki megyékre vonatkozó objektív, népességstatisztikai, történeti munkájával.

1943-tól 1970-ig Magyarországon élt. 1969-ig lelképásztor a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyéhez tartozó Tázlaron és Hercegszántón, a bibliikum tanára a szegedi Hittudományi Főiskolán. 1970-ben visszatér Jugoszláviába. 1975-ben laicizáltatja magát, megnősül, két gyermekük és három unokájuk van.

A Humboldt-ösztöndíj méltán tette lehetővé németországi kutatásait. A középkori és polgári kori bácskai és bánági népélettel mélyen szántóan foglalkozott, kutatta a jobbágyleveleket is. Húsz évig a Vajdasági Levéltárban dolgozott és tudományos munkatársa volt az Újvidéki Egyetem Történelemtudományi Intézetének.

Teológiai és történettudományi munkái magyar, szerb és német nyelven jelentek meg.

Önálló kötetei közül említésre méltók a *Népélet és jogalkotás a középkori Újlakon* (Újvidék, Fórum, 1983), *Bácskai és Bánati jobbágylevelek* (Újvidék, Fórum, 1984), *Agrarni odnosi u Torontalskoj županiji* (Újvidék, Matica Srpska, 1989), *Északbácskai magyar cserkészlet. Az újrainszítés éve 1993-2006* (Szabadka, 2007) és *Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége* (Budapest - Kalocsa, 2010) c. könyvek. Társszerzői munkái közül kiemelhetők *Az egészség szolgál-*

* Dr. Szalma József akadémikus, a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja, az MTA doktora, a Miskolci Egyetem tiszteletbeli doktora, egyetemi tanár, Újvidéki Egyetem, Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék, Újvidék

latában (Újvidék, Fórum,1990), *Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1780-1867* (Novi Sad, 1993) és *A II. világháború áldozatainak szabadkai névsora* (Szabadka, 2003) c. kiadványok.

Tagja volt a Vajdasági Magyar Tudományos Társaságnak, melynek tudományos tanácskozásaihoz figyelmet keltő tanulmányaival rendszeresen hozzájárult, melyek közül külön említést érdemel Patachich Gábornak szentelt tanulmánya. Tanulmányában többek között azt is hangsúlyozta, hogy olykor súlyos súrlódások, konfliktusok és különböző történelemfelfogások ellenére, példaértékű történelmi mintái is voltak a magyarok és a szerbek egymást kölcsönösen tiszteletben tartó magatartásnak. Tagja volt a szabadkai Magyarságkutató Tudományos társaságnak is.

Sohasem felejttem el, egy kritikus időszakban, a múlt század végén kialakuló balkáni vérzivataros időkben, valahol a kilencvenes évek közepén, amikor Jovan Nenad Cár szabadkai szobrának felállítása előtt folytatottunk eszmecserét. Egyetértő beszélgetésünk arról szólt, hogy e senki által el nem ismert önhatalmú császár 10.000 szerb szabadcsapatos, török által megbízott csatlós sereg parancsnoka volt, aki Mohács után a megmaradt (magyar) lakosság körében pusztított. Antal Bátyám tudott erről. Figyelmét felhívtam a specifikus irodalomra: a Magyar Jogi Lexikon (a XIX. századfordulón jelent meg, hat kötetben), eme “császárra” és áldatlan tevékenységére vonatkozó enciklopédiai egységre. Nemcsak ennek alapján, de erre is figyelemmel, Antal Bátyám nagyon pontos, nem aktuálpolitikai, hanem tudományos szöveget jelentetett meg az újvidéki Magyar Szóban. Ebből az is közvetkezett, hogy az akkori szoborállító szerb tudományos és politikai közösségnek, szerb szempontból szemlélve is, igen kevés és főleg egyoldalú, téves ismeretei voltak erről a személyről. Ennek ellenére, sajnos, szobra, ma is ott áll Szabadka főterén.

Dr. Hegedűs Antal jó ismerője volt az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi viszonyainak. Pontos ismerete volt az osztrák császár és a magyar király által délvidéki szerbeknek adományozott hét privilégiumról (Leopoldiánusi Aktusok). Azt is tudta, hogy az 1848. évi forradalommal miért szegült szembe a délvidéki szerbek egy része. Ugyanis ők úgy gondolták, hogy e forradalom megszünteti korábban szerzett privilégiumaikat. Ennél fogva a Szerb Vajdaság és a Temesi Bánság gondolatát támogatták, császári és nem királyi apelláta alapján. A Császár

ezt valóban, ideiglenesen, 1849-1853 között, jóváhagyta, a Király pedig egy ideig hallgatott. A Császár utólagos tapasztalat alapján, fontolóra vette a problémát. Ugyanis a szerbek által képviselt Szerb Vajdaság koncepciója hat délvidéki megyében abszolút szerb hatalmat követelt (a magyar polgári forradalom császárhű hátbatámadásának jutalmáért). Éppenséggel Dr. Hegedűs Antal kutatásaiból tudjuk, hogy az akkori hat délvidéki megyében a szerbek népességaránya az egynegyedet alig érte el, miközben ezekben a megyékben náluknál nagyobb lélekszámúak voltak a magyarok, németek és a vallahok. Vallási megoszlás szerint pedig a katolikusok, reformátusok, nemzetiségre való tekintet nélkül, enyhe többségben voltak az ortodox vallású (román és szerb) közösségekhez viszonyítva. Ennél fogva, a nemzetiségi összetétel tartósan nemigen engedte meg, hogy a szerbek a délvidéki megyékben abszolút és kizárólagos szerb vajda-hatalommal rendelkezzenek. A kizárólagosság következményeit rövidesen megelégette a perszonáluniós osztrák császár és a magyar király is, s ennél fogva rendelettel szüntette meg e fegyveres típusú hatalomgyakorlást, majd jóváhagyta magyar követelésre 1861-ben a Magyar Országbírói Értekezlet megtartását, melynek alapvető döntése, többek között, áttételesen az volt, hogy mint az akkori ország teljes területén, így a Délvidéken is, fokozottabban kell helyt adni a civil hatalomnak, szemben az addigi katonáival. Ez 1872-1885 között a délvidéki megyékben meg is valósult, azaz megszűnt a Privilegizált Katonai Hátárvidék és létre jött a civil jellegű megyei, járási és települési szintű helyi önkormányzat.

Dr. Hegedűs Antal egy másik tanulmánya a délvidéki privilegizált szerbekről szól. Számára ismeretes volt, hogy az Arsenije Čarnojević (középkori szerb ortodox lelkész) által vezetett kollektív átköltözés az akkoriban magyarul Délvidékre azért történt meg, mert a törökök üldözték a szerbeket, akár zsenge ellenállásuk folytán. Čarnojević-et és népét befogadták, úgy mint menekülteket. Sőt, jogosultságokat is nyertek, egyházi, tulajdoni és egyéb, pl. iskolai autonómiát. Amikor azonban Szerbia fokozatosan, nemigen Szerbiának, hanem Európának (Savoyai Eugen) köszönhetően felszabadult a török járom alól, az volt volna várható, Hegedűs Antal tudományos véleménye szerint, hogy menekült népük visszaköltözik Szerbiába. Hegedűs Antal apodiktikusan (indoklás vagy magyarázat nélkül) megállapítja, a tényt, hogy nem ez történt.

Dr. Hegedűs Antal nagy tudású kutató, lelkes és a délvidéki magyarság sorsának rendkívüli ismerője volt. Emberséges volt, rendkívüli teológiai tudással. Mélyenszántóan ismerte, átérezte és tudományosan pontosan értelmezte a délvidéki magyarság sorsát és sorskérdéseit. Tudományos munkáiban hozzájárult helytörténeti önismeretünkhöz. Tanulmányaiból, ha szó szerint nem is, de értelemszerűen kitűnik, hogy mi délvidéki magyarok nem vagyunk beköltözöttek, hanem őshonosak, akiknek megyei, helyi oktatási, tudományos, kulturális és egyházi intézményei voltak és vannak (néha indokolatlanul redukált módon). Habár a történelem fura fintora folytán, annál fogva, hogy országhatáron túli kisebbségbe kerültünk, olyan „végváriak” vagyunk, akik nem kevés európai történeti és aktuális tapasztalattal rendelkezünk.

A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, tagtársát, dr. dr. Hegedűs Antalt, a vajdasági magyar társadalom-, népesség-, egyház- és kultúrtörténet egyik legkiemelkedőbb művelőjeként tiszteli, tudományos, oktatási kulturális és egyházi tevékenysége maradandó nyomot hagyott maga után.